

Ναυπάκτου: Θηρευτές λέξεων σε κοινωνικό και θεολογικό λόγο

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου

Στο φαινόμενο ότι πολλοί στις μέρες παραμένουν σε λέξεις, χωρίς να καταλαβαίνουν το νόημά τους και χωρίς να προσπαθούν να καταλάβουν τι εννοεί ο άλλος με τους όρους-λέξεις που χρησιμοποιεί αναφέρεται με κείμενο του, με τίτλο “Θηρευτές λέξεων σε κοινωνικό και θεολογικό λόγο”, ο Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου κ. Ιερόθεος.

Συμπεραίνοντας ο Σεβασμιώτατος αναφέρει ότι “όσοι επιδιώκουν να είναι «θηρευτές λέξεων», δείχνουν ή επιπολαιότητα ή εμπάθεια. Αν μας ενδιαφέρει η αλήθεια των πραγμάτων, τότε διαβάζοντας έναν συγγραφέα, πρέπει να αναζητάμε το νόημα των λέξεων, από τα συμφραζόμενα και όλα τα κείμενά του, για να μη γινόμαστε άδικοι κριτές και τελικά αποδεικνύουμε «εν τοις πράγμασιν», ότι διεδικούμε και ζούμε το «παπικόν αλάθητον» που είναι αίρεση δεινή”.

Αναλυτικά το κείμενο του Σεβασμιωτάτου:

Μελετώντας διάφορες κριτικές σέ κοινωνικά και θεολογικά θέματα και ακούγοντας διαλόγους μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, παρατηρῶ ὅτι οἱ περισσότεροι παραμένουν σέ λέξεις, χωρίς νά καταλαβαίνουν τό νόημά τους καί χωρίς νά προσπαθοῦν νά καταλάβουν τί ἐννοεῖ ὁ ἄλλος μέ τούς ὅρους-λέξεις πού χρησιμοποιεῖ. Τίς παραρμηνεύουν μέ βάση τίς δικές τους θεωρίες, γι' αὐτό καί δημιουργοῦνται παρεξηγήσεις.

Αὐτό παρατηρήθηκε ἀπό τήν ἀρχαιότητα, γι' αὐτό ὁ Ἀντισθένης ἔλεγε ὅτι «ἀρχή σοφίας ὀνομάτων ἐπίσκεψις». Σέ μιὰ δημιουργική συζήτηση, πρῶτα πρέπει νά καθορίζονται οἱ ὅροι-λέξεις καί στήν συνέχεια νά προχωροῦν στήν ἀνάλυση ἐνός θέματος.

Αὐτό εἶναι ἀπαραίτητο, γιατί, ἐπειδή ἡ ἀλήθεια εἶναι δυσθήρατος, ὅπωςδήποτε κατακρεουργεῖται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι γίνονται «θηρευτές λέξεων». Καί αὐτό τό κάνουν ἢ ἀπό ἐπιπολαιότητα ἢ ἀπό σκοπιμότητα, ὅπως τό ἔκαναν συνήθως οἱ αἵρετικοί γιά νά «κτυπήσουν» τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἔτσι, γιά νά μήν ἀποδεικνυόμαστε «θηρευτές λέξεων», πού εἶναι ἀπαράδεκτο ἀπό κάθε πλευρά, πρέπει νά ξεχωρίζουμε τό νόημα ἀπό τό γράμμα, τό σημαῖνον ἀπό τό σημαίνομενον.

1. Τό νόημα καί ὄχι τό γράμμα τῶν λέξεων, κατά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

Πρόσφατα, σέ δημόσιο λόγο ἀναφέρθηκα σέ «θηρευτές λέξεων», ἐννοώντας αὐτούς πού θηρεύουν λέξεις, δηλαδή ἀσχολοῦνται μέ τό κυνήγι λέξεων, πού ἐπιδιώκουν νά βροῦν κάποια λέξη, τήν ὁποία παρερμηνεύουν, βάσει τῶν δικῶν τους πεποιθήσεων, γιά νά δημιουργήσουν προβλήματα, χωρίς νά ἐνδιαφέρονται νά καταλάβουν ὅλη τήν σκέψη ἐνός συγγραφέως καί τό νόημα τῶν φράσεων καί τῶν λέξεων πού ἐθήρευσαν.

Τό πρόβλημα δέν εἶναι σύγχρονο, ἀλλά παρατηρεῖται σέ ὅλους τούς αἰῶνες, καί σέ θεολογικές συζητήσεις εἴτε γιά νά διατυπώσουν αἱρετικές ἀπόψεις εἴτε γιά νά ἀποδομήσουν τήν ὀρθόδοξη θεολογία τῶν Πατέρων.

Συνήθως αυτό τό ἔργο νά θηρεύουν λέξεις τό ἔκαναν οἱ αἵρετικοί γιά νά πλήξουν κάποιον Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, καί νά τόν θεωρήσουν ὡς αἵρετικό. Δηλαδή, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας προσπαθοῦσαν νά ἐκφράζουν τά ἄρρητα ρήματα τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἐμπειρίας μέ ρητά ρήματα, νοήματα καί εἰκονίσματα, ὅπως ἔλεγε ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, καί αὐτό εἶναι δυσχερές.

Πολλές φορές οἱ Πατέρες λάμβαναν ἓνα «ρήμα» ἀπό τόν τρόπο σκέψεως τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων καί ἀπό τήν φιλοσοφία, γιά νά ἐκφράσουν τήν ἀποκαλυπτική ἀλήθεια, ἀφοῦ ὅμως νοηματοδοτοῦσαν ἐκ νέου αὐτό τό «ρήμα»-λέξη, ὅπως ὁμοούσιος, οὐσία, πρόσωπο, ὑπόσταση, ἐνυπόστατο, φύση, θέληση κλπ. Αὐτό δημιουργοῦσε προβλήματα τόσο στούς συντηρητικούς ὅσο καί στούς αἵρετικούς, πού κατηγοροῦσαν τούς Πατέρες ἐπιπόλαια.

Ὅμως, ὅταν θέλουμε νά ἐξετάσουμε τήν σκέψη ἐνός συγγραφέως καί ἐνός θεολόγου Πατρός, πρέπει νά βλέπουμε τό νόημα τῶν λέξεων καί ὄχι τό γράμμα τῶν λέξεων, πρέπει νά μᾶς ἀπασχολῇ τό σημαίνον καί ὄχι ἀπλῶς τό σημαῖνον, καί γενικά νά βλέπουμε ὅλη τήν σκέψη του. Διαφορετικά παραποιοῦμε τήν ἀλήθεια τῶν λόγων του.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει ὅτι ὁ Θεός «ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλά πνεύματος· τό γάρ γράμμα ἀποκτέννει, τό δέ πνεῦμα ζωοποιεῖ».

Πάντως, τόν 4ο αἰώνα γινόταν ἐντονη συζήτηση γιά τήν χρησιμοποίηση τῶν λέξεων-ὄρων, προκειμένου νά καθορισθῇ ἡ ἀλήθεια γιά τόν Τριαδικό Θεό. Ἄλλοι μέν αἵρετικοί χρησιμοποιοῦσαν λέξεις ἀπό τήν φιλοσοφία, ἄλλοι, πού τελικά ἦταν μετριοπαθέστεροι αἵρετικοί, χρησιμοποιοῦσαν λέξεις ἀπό τήν Ἁγία Γραφή, τίς ὁποῖες ἐρμήνευαν στοχαστικῶς μέ ἀποτέλεσμα νά καταλήγουν σέ ἄρνηση τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἐνώπιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὁμιλοῦσαν γιά τήν «ἀλήθεια τῶν πραγμάτων» καί ὄχι γιά τήν ἐμμονή στίς «λέξεις». Περισσότερο ἐπέμεναν στό νά βρεθῇ τό νόημα τῶν λέξεων, καί νά μήν παραποιεῖται τό νόημά τους.

Ἔτσι, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ἀναφερόμενος στήν ἐρμηνευτική τοῦ Ἀρείου πού ἔβλεπε ἐξωτερικά τίς φράσεις τῆς Ἁγίας Γραφῆς, προσδιόριζε τήν ὀρθόδοξη ἐρμηνευτική: «Οὐκοῦν ἀποκαλύπτειν χρή τόν νοῦ τοῦ ρητοῦ, ὡς κεκρυμμένου τι τοιούτου ζητεῖν καί μή ὡς ἐν παρρησίᾳ εἰρημένου ἀπλῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μή παρεξηγούμενοι πλανηθῶμεν τῆς ἀληθείας». Δηλαδή, πρέπει νά ζητᾶμε νά ἀποκαλύπτουμε τό

νόημα τοῦ ρητοῦ, πού εἶναι κεκρυμμένο καί ὄχι νά στεκόμαστε μόνον στό ρητό καί πλανηθοῦμε ἀπό τήν ἀλήθεια.

Ἐπίσης, σέ ἄλλο σημεῖο γράφει ὅτι «οὐ δέ τήν πρόχειρον λέξιν ἀπλῶς οὕτως ἐκλαμβάνειν, ἀλλά τό πρόσωπον ζητεῖν καί οὕτω μετ' εὐσεβείας τόν νοῦν ἐφαρμόζειν αὐτῷ». Δέν πρέπει νά παραμείνουμε ἀπλῶς στήν λέξη, ἀλλά νά ἀναζητοῦμε τό πρόσωπο καί νά ἐφαρμόζουμε σέ αὐτό μέ εὐσέβεια. Αὐτό χρειάζεται καί ἐπιμελῆ ζήτηση τοῦ ἐσωτερικοῦ βάθους τοῦ ρητοῦ καί τῆς λέξεως. Ἐπομένως, κατὰ τόν Μέγα Ἀθανάσιο ἡ ἀναζήτηση τῆς «διανοίας» τῶν Γραφῶν γίνεται μέ προϋποθέσεις, ἥτοι τοῦ «καιροῦ» πού ἐγράφη τό χωρίο, τοῦ «προσώπου» πού ἀναφέρεται ὁ λόγος καί τοῦ «πράγματος», δηλαδή τῆς αἰτίας γιά τήν ὁποία ἔγραψε ὁ συγγραφεύς.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος τά γράφει αὐτά, γιατί ὁ Ἄρειος χρησιμοποιοῦσε δική του ἐρμηνευτική διαφόρων χωρίων γιά νά δικαιολογήσῃ τήν κακοδοξία του, ἰδιαίτερα τό χωρίο: «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχήν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ».

Ἐπίσης, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος γράφει γιά ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐδέχθηκαν ὅλα ὅσα ἐγράφησαν στήν Σύνοδο τῆς Νικαίας, ἀλλά ἀμφιβάλλουν μόνον ὡς πρός τό ὁμοούσιον «μή ὡς ἐχθρούς διακεῖσθαι», δηλαδή νά τούς συμπεριφερόμαστε ὡς ἐχθρούς. Ἐμεῖς δέν ἀντιστεκόμαστε πρός αὐτούς, ὅπως στούς Ἀρειανίτες καί σέ αὐτούς πού μάχονται ἐνάντια στόν Πατέρα, «ἀλλ' ὡς ἀδελφοί πρός ἀδελφούς διαλεγόμεθα τήν αὐτήν μέν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περί δέ τό ὄνομα μόνον διστάζοντας».

Ὁ Μέγας Βασίλειος, κατὰ τόν καθηγητή Παναγιώτη Χρήστου, προσπαθοῦσε νά φέρῃ μιά δογματική ἰσορροπία, εὕρισκόμενος μέσα σέ ποικίλα αἰρετικά ρεύματα, πού χρησιμοποιοῦσαν διάφορους φιλοσοφικούς ἢ ἀγιογραφικούς ὅρους-λέξεις.

Γιά παράδειγμα, στό θέμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οἱ μετριοπαθέστεροι Ἀρειανοί, ἐπικαλούμενοι τό ὅτι στήν Ἀγία Γραφή δέν γίνεται ρητή ἀναφορά στό Ἅγιον Πνεῦμα ὡς Θεό, ἔλεγαν ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα δέν εἶναι πρόσωπο, ἀλλά μιά δύναμη. Ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι εἶναι πρόσωπο, ἀλλά ὄχι θεῖο. Ἰσχυρίζονταν ὅτι τά ὄντα ἔχουν τήν ὑπαρξη εἴτε ἀγέννητη, ὅπως ὁ Θεός Πατήρ, εἴτε γεννητῶς, ὅπως ὁ Υἱός, εἴτε κτιστῶς, ὅπως ὁ ἄνθρωπος. Ἐπειδή τό Ἅγιον Πνεῦμα δέν ὑπάγεται στίς περιπτώσεις τῆς ἀγεννησίας, ὅπως ὁ Πατήρ, τῆς γεννήσεως, ὅπως ὁ Υἱός, ἔλεγαν ὅτι ὑπάγεται στήν περίπτωση τοῦ κτιστῶς, ὅπως ὁ ἄνθρωπος. Ὅμως, εὕρισκόμενοι σέ ἀμηχανία, ἔλεγαν ὅτι εἶναι κάτι μεταξύ Θεοῦ καί κτίσεως, καί δέν ἦταν οὔτε δοῦλον, ὅπως τά κτιστά ὄντα, οὔτε δεσποτικόν, ὅπως ὁ Θεός, ἀλλά εἶναι κάτι τρίτο, ἀπλῶς ἐλεύθερο. Ἔτσι ἀπέδιδαν στόν Πατέρα ὡς δημιουργό τό «ἐξ οὗ», στόν Υἱό ὡς ὑπουργό τό «δι' οὗ» καί στό Ἅγιον Πνεῦμα πού περικλείει μέσα του

χρόνο καί τόπον τό «έν ῶ».

Ἔτσι, ὁ Μέγας Βασίλειος, εὕρισκόμενος σέ μιά τέτοια κατάσταση, προ-σπα-θοῦσε νά ἐπιφέρει μιά δογματική ἰσορροπία, γιά νά ἐπικρατήσῃ ἐνότητα στήν Ἐκκλησία. Ἔτσι δεχόταν τό Ἅγιον Πνεῦμα ὡς Θεό, χρησιμοποιοῦσε ὅρους πού δέν ἀμφισβητοῦνταν ἀπό τούς ἄλλους ὡς θεῖο, ὁμότιμον, καί στήν διατύπωση χρησιμοποιοῦσε τήν φράση «Δόξα τῷ Θεῷ καί Πατρί μετά τοῦ Υἱοῦ σύν τῷ Πνεύματι Ἁγίῳ», δίνοντας ὀρθόδοξο περιεχόμενο, ἀλλά καί τήν φράση «Δόξα τῷ Θεῷ καί Πατρί διά τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι».

Μερικοί ὀρθόδοξοι, χωρίς νά ἀντιλαμβάνονται αὐτήν τήν πρακτική τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τόν ἀμφισβητοῦσαν καί τόν πολεμοῦσαν. Ὅμως ὑποστη-ριζόταν ἀπό τόν Μέγα Ἀθανάσιο καί τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος στόν ἐπιτάφιο πρός τόν Μέγα Βασίλειο ἀναφέρεται καί στό θέμα αὐτό. Διευκρίνισε ὅτι ὁ Μέγας Βασίλειος διευθετοῦσε τούς λόγους μέ σύνεση σχετικά μέ τό Ἅγιον Πνεῦμα, καί προσπαθοῦσε νά μή ὑποστηρίζουν μιά λέξη καί χάσουν ἀπό τήν ἀπληστία τους. Ἔτσι, ἔλεγε ὅτι γιά μᾶς δέν θά ὑπάρξῃ καμμιά ζημία ἀπό τήν μικρή ἀλληλοαντικατάσταση τῶν λέξεων καί διδάσκουμε τό ἴδιο «φωναῖς (λέξεις) ἄλλοις». Καί αὐτό τό δικαιολογοῦσε μέ τό ὅτι «οὐδέ ἐν ρήμασιν ἡμῖν εἶναι τήν σωτηρίαν μᾶλλον ἐν πράγμασι».

Ὁ ἴδιος μιλώντας γιά τόν Τριαδικό Θεό λέγει ὅτι φωτίζουν καί ἕνα καί ταυτοχρόνως τρία Φῶτα. Ὁ Τριαδικός Θεός εἶναι εἴτε ὑποστάσεις, εἴτε πρόσωπα, ὅπως κανεῖς θέλει ἔτσι νά τούς ὀνομάσῃ, γιατί «(οὐδέν περί τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν ἕως ἄν πρός τήν αὐτῶν ἔννοιαν αἱ συλλαβαί φέρωσιν)· ἐνί δε, κατὰ τόν τῆς οὐσίας λόγον, εἴτουν θεότητος». Δηλαδή, δέν πρόκειται νά φιλονικήσουμε γιά τά ὀνόματα, ὅταν οἱ λέξεις ἔχουν τήν ἴδια σημασία.

Σέ ἄλλο σημεῖο ἐρωτᾷ: Γιατί νά ἀκούῃ ὁ πικρόχολος ἀκροατής γιά λέξεις γύρω ἀπό θεολογικά θέματα καί ἔτσι κάνουμε τούς δικαστές μας κατηγορούς μέ ἀποτέλεσμα «τά ξίφη τοῖς ἐχθροῖς ἐγχειρίζομεν;». Ἔτσι οἱ λέξεις γίνονται ξίφη.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής γράφει ὅτι ὅλη ἡ Ἁγία Γραφή «σαρκός διαιρεῖσθαι λέγομεν καί πνεύματος», ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἔχει τό σῶμα καί τήν ψυχή, ἔτσι καί ἡ Ἁγία Γραφή ἔχει τό σῶμα πού εἶναι τό γράμμα καί τό πνεῦμα πού εἶναι τό ἐσωτερικό νόημα. Γι' αὐτό «σοφός δέ προδήλως, ὁ τό μέν φθειρόμενον ἀφείς, ὅλου τοῦ ἀφθάρτου γενόμενος».

Σέ ἄλλο σημείο γράφει ὅτι τά μέν ρήματα τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι ἱμάτια, τά δέ νοήματα εἶναι οἱ σάρκες τοῦ Λόγου, πού σημαίνει ὅτι τά μέν ρήματα καλύπτουμε τά δέ νοήματα ἀνακαλύπτουμε».

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής γράφει: «Τῆς θείας Γραφῆς τά ρήματα, διά πράξεων ἀναγίνωσκε καί μή πλατυλόγει ἐπί ψιλοῖς τοῖς νοήμασι φυσιούμενος».

2. «Λέξεις» καί «πράγματα», κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ

Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική κινοῦνται καί οἱ μεταγενέστεροι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίως ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, τόν ὁποῖον κατηγοροῦσαν καί οἱ συντηρητικοί καί οἱ αἵρετικοί ὡς «νέον θεολόγον».

Ὁ μέγας αὐτός Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας κατηγορήθηκε ἀπό τούς συγχρόνους του γιά τό ὅτι δημιούργησε μιᾶ «καινήν θεολογίαν, μᾶλλον δέ καί πονηράν» καί ὅτι εἶναι «αὐτόνομος» καί «καινοτόμος», διότι χρησιμοποίησε τήν ἔκφραση «ὑφειμένην θεότητα» γιά νά δηλώσῃ τήν ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, καί «ὑπερκειμένην θεότητα» γιά νά χαρακτηρίσῃ τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ.

Ἀπαντώντας ὁ ἅγιος Γρηγόριος σέ αὐτήν τήν κατηγορία ἀντιλέγει ὅτι τόν ὅρον «ὑφειμένην θεότητα» τήν χρησιμοποίησε πρῶτος ὁ Βαρλαάμ γιά νά χαρακτηρίσῃ κτιστή τήν ἐνέργεια καί ὁ ἴδιος ἀποδέχθηκε τόν ὅρον «ὑφειμένην ἐνέργειαν» χαρακτηρίζοντας αὐτήν ἄκτιστη, ὁπότε ὅπως γράφει «ἡμεῖς δέ τήν λέξιν καλῶς ἐξειλήφμεν, κάκεῖνον περιφανῶς δυσσεβήσαντα δι' αὐτῆς ἐξηλέγξαμεν».

Ἔτσι, ἐνῶ ἡ λέξη πού χρησιμοποιεῖ ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς καί ὁ Βαρλαάμ εἶναι ἡ ἴδια, ἐν τούτοις τό νόημα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικό, ἀφοῦ μέ τήν ἴδια λέξη ὁ Βαρλαάμ ἐννοεῖ κτιστή τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ὁ δέ ἅγιος Γρηγόριος ἐννοεῖ ἄκτιστη ἐνέργεια.

Γιά νά ἀποδείξῃ δέ ὅτι δέν πρέπει νά παραμένουμε ἀπλῶς στίς λέξεις, ἀλλά νά προχωροῦμε καί στά νοήματα, χρησιμοποιεῖ χωρία τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Θά ἀναφέρω αὐτά τά πατερικά κείμενα πού ἐπικαλεῖται.

Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης γράφει: «ὥς ἐστίν ἄλογον καί σκαιόν καί τῶν μή τά θεῖα νοεῖν ἐθελόντων ἴδιον, τό μή τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλά ταῖς λέξεσι». Δηλαδή, εἶναι ἄλογο καί λοξό νά μή προσέχουμε στήν δύναμη τοῦ σκοποῦ, ἀλλά στίς λέξεις.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ἐπειδή ἀντιμετωπίζει πάλι τό ἴδιο πρόβλημα ἀπό τούς ἀντιπάλους του τήν ἐποχή ἐκείνη, ἰσχυρίζεται ὅτι πολλοί δέν βλέπουν τόν σκοπό τοῦ γράφοντος, ἀλλά ἀπό διάφορα αἷτια, εἴτε ἀπό φθόνο, εἴτε ἀπό ἐριστικότητα

ἐρμηνεύουν καί μεταποιοῦν τά γραφέντα κατά τίς ἀρεσκεῖες τους. «Οἱ πολλοί οὐ τήν πίστιν οὐδέ τόν σκοπόν τοῦ γράφοντος ἐξετάζουσιν, ἀλλά διά φθόνον ἢ ἔριν, ἥς προελήφθησαν κατά διάνοιαν δόξης, ὡς θέλουσιν αὐτοί δέχονται, καί μεταποιοῦσι τά γραφέντα κατά τήν ἰδίαν ἡδονήν».

Ὁ Μ. Βασίλειος συνιστᾷ ὅτι δέν πρέπει νά προσέχουμε τίς λέξεις, ἀλλά τήν δύναμη τοῦ σκοποῦ, καί ὅτι οἱ αἵρετικοί, καίτοι χρησιμοποιοῦν τίς λέξεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, εἶναι ὑποπτοι καί διεφθαρμένοι στόν νοῦν. «Οὐ χρή προσέχειν λέξεσιν, ἀλλά τῇ τοῦ σκοποῦ δυνάμει· κἄν γάρ ἀγράφους τις λέγῃ λέξεις, οὐδέν διαφέρει, ἕως ἄν εὐσεβῇ τήν διάνοιαν ἔχῃ· οἱ δέ αἵρετικοί κἄν ταῖς ἀπό τῶν Γραφῶν χρήσωνται, οὐδέν ἦττον ὑποπτοι καί τόν νοῦν διεφθαρμένοι».

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει ὅτι ἡ εὐσέβεια δέν βρίσκεται στά λόγια, ἀλλά στά πράγματα. Γράφει: «Οὐδέ γάρ ἐν ρήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασι ἡ εὐσέβεια· οὐδέ περί τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν οὐδέ περί ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονήσομεν, ὥσπερ ἐν ὀνόμασι κειμένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασιν. Οἱ δέ σφόδρα προπολεμοῦντες τοῦ γράμματος, ἴστωσαν ἐκεῖ φοβούμενοι φόβον, οὐ μή ἔστι φόβος, καί σαφῶς γινωσκέτωσαν, ὡς ἔνδυμα τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς ἐστίν ἡ δειλία τοῦ γράμματος».

Ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει ὅτι εἶναι ἀμάθεια τό νά βλέπουμε τήν νίκη στίς ποιότητες τῶν ὀνομάτων. Γράφει: «Ἀμαθείας ἔμπλεων εἶναι λέγων, τό ταῖς τῶν ὀνομάτων ποιότησι πάντη τε καί πάντως ἀπονέμειν τό κράτος».

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής λέγει ὅτι δέν ὑπάρχει κίνδυνος ἀπό τήν λέξη ἐάν δέν γίνεται τό σφάλμα στήν ἔννοια. «Λέξεως κίνδυνον μηδένα εἶναι, ἐάν μή περί τήν ἔννοιαν ἡ ἀμαρτία γένηται».

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός λέγει ὅτι οἱ ἅγιοι ἀδιαφοροῦν γιά τίς λέξεις, ἐπειδή γνωρίζουν ὅτι δέν ἀδικοῦνται οἱ λέξεις, ὅταν τά πράγματα εἶναι διαφορετικά. «Εἴωθε ἐξ ἀρχῆς οὐ μόνον ἡ θεία Γραφή, ἀλλά καί οἱ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι περί τάς λέξεις ἀδιαφορεῖν, εἰδότες ὅτι οὐδέν ἀδικοῦσιν αἱ λέξεις, ὅταν ἄλλως ἔχῃ τά πράγματα. Διό ἡμεῖς ποιότητα λέξεως οὐ πάντως ἐξετάζομεν· οὐ γάρ ἄξιον ἐν θείοις δόγμασιν ἐρεσχελεῖν καί σκοπόν ἔχειν τό κακῶς νικῆσαι».

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος συνιστᾷ νά μή ἐξετάζουμε γυμνά τά λόγια, οὔτε νά βασανίζουμε τήν λέξη καθ' ἑαυτήν, ἀλλά νά ἐξετάζουμε τήν γνώμη τοῦ γράψαντος, γιατί διαφορετικά θά ὑποστοῦμε πολλές ἀπέχθειες καί ὅλα θά ἀνατραποῦν: «Οὐ δεῖ τά ρήματα γυμνά ἐξετάζειν, ἐπεὶ πολλά ἔψεται τά ἀτοπήματα, οὐδέ τήν λέξιν καθ' ἑαυτήν βασανίζειν, ἀλλά τῇ διανοίᾳ προσέχειν τοῦ γράφοντος· ἄν γάρ μή τήν γνώμην τοῦ γράφοντος ἐξετάζωμεν, πολλάς

ὑποστησόμεθα τὰς ἀπεχθείας καί πάντα ἀνατραπήσεται».

Εἶναι φανερόν ὅτι καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κατηγορήθηκε ὅτι ἐξέφραζε μία «νέα θεολογία», καί ἐκεῖνος ἤλεγχε τούς κατηγορούς του ὅτι παραμένουν στίς «λέξεις» καί παραθεωροῦν τὰ «πράγματα», τήν ἴδια τήν ἐμπειρική θεολογία.

3. Συζήτηση στήν Θ' Οἰκουμενική Σύνοδο γιά τίς «λέξεις» καί τὰ «πράγ-ματα»

Ἡ συζήτηση γιά τίς «λέξεις» καί τὰ «πράγματα» ἔγινε στήν Θ' Οἰκουμενική Σύνοδο τοῦ ἔτους 1351, ὅπως τό βλέπουμε στόν «Συνοδικό Τόμο» τῆς Συνόδου αὐτῆς.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κάνει τήν διάκριση μεταξύ τῆς «εὐσεβοῦς ἀντιλογίας» καί τῆς «πίστεως ὁμολογίας». Εἶπε: «Ἅτερον ἐστίν ἡ ὑπέρ τῆς εὐσεβείας ἀντιλογία καί ἕτερον ἡ τῆς πίστεως ὁμολογία, καί ἐπὶ μέν τῆς ἀντιλογίας οὐκ ἀνάγκη περί τὰς λέξεις ἀκριβολογεῖσθαι τόν ἀντιλέγοντα, ὡς καί ὁ μέγας φησί Βασίλειος, ἐπὶ δέ τῆς ὁμολογίας ἀκρίβεια διά πάντων τηρεῖται καί ζητεῖται». Δηλαδή, ἐπικαλεῖται τόν Μέγα Βασίλειο, ὁ ὁποῖος εἶπε ὅτι γιά τήν ὁμολογία τῆς πίστεως ἀπαιτεῖται ἀκρίβεια καί αὐτό πρέπει νά τηρεῖται καί νά ἀναζητεῖται.

Ὁ ἴδιος κάνει τήν διάκριση ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, γιά τήν ὁποία ἀπαιτεῖται ἀκριβής λόγος, καί ἄλλο εἶναι ἡ ἀντιλογία τῆς εὐσεβείας, ὅταν δηλαδή πρέπει νά ἀντικρούση κανεῖς διά μακρῶν διάφορες αἰρετικές ἀπόψεις καί χρησιμοποιεῖ διάφορα ἐπιχειρήματα. Γι' αὐτό δέν πρέπει κανεῖς νά παραμένῃ σέ τέτοια πολεμική θεολογία καί νά κρίνῃ τόν Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας.

Στήν Σύνοδο αὕτη οἱ ἀντίπαλοι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, παρά τήν προηγούμενη ἐπεξήγηση πού ἔδωσε, συνεχίζουν νά τόν κατηγοροῦν ὅτι στά συγγράμματά του γράφει πολλές φορές γιά δύο θεότητες καί τίς χαρακτηρίζει «ὑπερκείμενη» καί «ὑφειμένες», δηλαδή τήν οὐσία καί τήν ἐνέργεια. Ὅμως ὁ Βασιλιάς πού προήδρευε τῆς Συνόδου εἶπε ὅτι στήν Σύνοδο δέν συνήλθαν γιά νά συζητήσουν λέξεις, ἀλλά γιά νά βροῦν τήν συμφωνία μέ τὰ «πράγματα», τήν ἀλήθεια. Ἐπικαλέσθηκε δέ καί τόν λόγο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, «οὐδέ γάρ περί τῶν ὀνομάτων λογομαχήσομεν, κίνδυνον οὐδένα εἰδότες περί τὰς λέξεις, ἕως ἄν ὁ νοῦς ὑγιαίνειν δοκῇ».

Τότε ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἀπάντησε: «Λέξεων ἐμοί λόγος ὀλίγος· οὐ γάρ ἐν ρήμασιν ἡμῖν, ἀλλ’ ἐν πράγμασιν ἡ ἀλήθεια τε καί ἡ εὐσέβεια, κατὰ τόν θεολόγον Γρηγόριον. Περί δέ τῶν δογμάτων καί πραγμάτων τόν ἀγῶνα ποιοῦμαι. Κἂν τις ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὁμοφωνῇ πρὸς τὰς λέξεις οὐ διαφέρομαι». Δηλαδή, ἐάν ὑπάρχη ὁμοφωνία στὰ πράγματα, δέν θά ὑπάρχη διαφορά στίς λέξεις.

Κατέληξε δέ νά πῇ ὅτι δέν ἀγωνίσθηκε γιά λέξεις, ὀνόματα καί συλλαβές, ἀλλά γιά τὰ πράγματα, πού σημαίνει τήν ἴδια τήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, τήν ἐμπειρία, τήν θεοπτία. Ἄν ἡ Σύνοδος δεχθῇ τήν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων καί πῇ κάτι διαφορετικό γιά τίς λέξεις, θά τό ἀποδεχθῇ: Εἶπε:

«Πλέον οὔτε τότε περί τῶν λέξεων ὁ σκοπός ἐμοί, ἀλλ’ ἅπας ὁ ἀγών περί τῶν πραγμάτων, οὔτε νῦν περί ὀνομάτων καί συλλαβῶν διαφέρομαι· ἀλλά τῶν πραγμάτων εὐσεβῶς ἀνακηρυχθέντων, Χριστοῦ χάριτι, ἔτοιμος εἰμί πᾶν ὅπερ ἂν ἡ θεία σύνοδος περί τῶν λέξεων διαγνῶ στέρξαι καί ἀποδέξασθαι».

Ὅμως, παρά τήν καθαρή αὐτή ὁμολογία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, οἱ ἀντίπαλοί του, δηλαδή ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς καί οἱ ὁμόφρονές του ἐπανερχονται στό θέμα αὐτό, δηλαδή ἀφήνουν τήν οὐσία τοῦ θέματος καί ἀσχολοῦνται μέ τίς λέξεις. Γράφεται στόν Συνοδικό Τόμο: «...Γενομένης δέ καί τετάρτης, ἤρξαντο πάλιν οἱ διαφερόμενοι λέξεις τινας αἰτιᾶσθαι, ἐμφερομένους ἐν τοῖς τοῦ Θεσσαλονίκης συγγράμμασι, τῶν πραγμάτων ἀφέμενοι».

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι ἐνῶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἐνδιαφερόταν νά ἀποδείξη τίς θεολογικές ἀλήθειες ὅτι ἐμεῖς μετέχουμε τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ καί ὄχι τῆς οὐσίας Του, ὅτι τό Φῶς τοῦ Θεοῦ ὅπως τό εἶδαν οἱ Μαθητές ἦταν θεῖο, ἄκτιστο, καί ὄχι κτιστό, ἐκεῖνοι συνέλεξαν λέξεις ἀπό τὰ κείμενά του γιά νά τόν κατηγορήσουν ὡς διθείτη.

Αὐτό συνεχίσθηκε καί μετά τήν Σύνοδο τοῦ 1351, σέ μιά συζήτηση πού ἔγινε μεταξύ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καί τοῦ φιλοσόφου Νικηφόρου Γρηγορᾶ τό θέρος τοῦ ἔτους 1355 παρουσία τοῦ Βασιλέως.

Ὁ καθηγητής Παναγιώτης Χρήστου γράφει ὅτι πρόκειται γιά δημόσια συζήτηση, τήν ὁποίαν παρακολούθησαν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ αὐτοκράτειρα, ὁ μέγας λογοθέτης, ὁ λεγάτος τοῦ Πάπα, πολλοί ἀξιωματοῦχοι καί λόγιοι, πού δέν ἀναφέρονται ὀνομαστικά, οἱ δύο συζητητές μέ τούς ἀκολουθούς τους. Τά κύρια θέματα πού συζήτησαν ἦταν περί οὐσίας καί ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, περί ἐνότητος καί πολλαπλότητος τοῦ Θεοῦ, περί τοῦ οὐσιώδους περιεχομένου τῶν ἐνεργειῶν, περί τῶν ὀνομάτων καί ἰδιωμάτων περί τοῦ γνωστοῦ καί ἀγνώστου τοῦ Θεοῦ.

Τό πρῶτο θέμα πού ἔθεσε ὁ Νικηφόρος Γρηγοῤῥας ἦταν τό θέμα περί οὐσίας καί ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Βασιλεὺς εἶπε ὅτι ὁ τόμος πού εἶχε ὑπογραφῆ στήν Σύνοδο τοῦ 1351 εἶναι συνοδικός καί ἐπομένως εἶναι τῆς Ἐκκλησίας καί αὐτοί ὀφείλαν νά τόν προεκτείνουν κατὰ κεφάλαια, προφανῶς νά μήν ἀναθεωρηθῇ.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς εἶπε ὅτι δέν πρέπει νά ἐξετάζουν ἐάν κάποιος παρουσιασθῇ καί ὀνομάσῃ τόν Θεό κτίσμα, ἐννοώντας προφανῶς τήν ἄποψη τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῤῥα, ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα. Συνέχισε: «Ἐπεὶ δέ καί μή ἐν ῥήμασιν οὐκ' ἀπλῶς ἐν γράμμασιν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡμῖν ἡ εὐσέβεια, κατὰ τούς θεολόγους, περί ὧν ἐμοί καί πρότερον καί νῦν ὁ ἀγών». Ἐκεῖνο πού τόν ἐνδιέφερε πάντοτε δέν ἦταν τά ῥήματα, οἱ λέξεις, ἀλλά αὐτό τό ἴδιο τό γεγονός.

Τότε ὁ φιλόσοφος Γρηγοῤῥας εἶπε ὅτι δέν διαφέρουν μεταξύ τους ἡ οὐσία καί ἡ ἐνέργεια, ἀφοῦ ταυτίζονται, διότι κάθε τί πού διαφέρει ἀπό τήν οὐσία εἶναι κτίσμα.

Ἀπαντώντας ὁ ἅγιος Γρηγόριος εἶπε: «Ὅτι πίστις ἡγεῖται τῶν εὐσεβῶν δογμάτων οὐκ ἀπόδειξις, ἔπεται δέ τῇ πίστει ἡ σύνεσις», δηλαδή προηγεῖται ἡ πίστη καί ἀκολουθοῦν τά δόγματα. Καί συνέχισε «Ὁμολογία δέ ἐστὶ τῆς πρὸς Θεόν πίστεως ἀσφαλῆς ἡ πρὸς τήν τῶν ἁγίων Πατέρων θεολογία συμφωνία», καί ἀνέφερε σχετικά χωρία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Τό σημαντικό, λοιπόν, καί ἀπό τήν Θ' Οἰκουμένη Σύνοδο καί τήν συζήτηση πού ἔγινε μετὰ ἀπὸ αὐτή, εἶναι ὅτι ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς δίνει μεγάλη σημασία στό σημαινόμενον τῶν πραγμάτων, καί μπορεῖ νά ἐκφράσῃ καί μέ μιά ἄλλη λέξη τό σημαῖνον. Αὐτό τό εἶπε, γιατί οἱ ἀντίπαλοί του συνέλεξαν μερικές λέξεις πού χρησιμοποιοῦσε στά ἐπιχειρήματά του γιά νά ἀνατρέψῃ τίς ἀπόψεις τῶν αἵρετικῶν συνομιλητῶν του. Καί μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική ἔκανε λόγο γιά τό ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως γιά τήν ὁποία ἀπαιτεῖται ἀκριβολογία λέξεων καί ὀρων καί ἄλλο εἶναι ἡ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀντιλογία, πού χρησιμοποιεῖ κανεῖς πολλά ἐπιχειρήματα καί διάφορες λέξεις.

Είναι γεγονός ότι πάντοτε οι Πατέρες στηρίζονται στην έμπειρία τους και την πίστη της Έκκλησίας, ενώ οι αντίπαλοί τους που κινούνται μέ άλλα κριτήρια, στηρίζονται σε μερικές επί μέρους λέξεις για να αποδομήσουν και την ορθότητα της πίστεώς τους.

Τό συμπέρασμα, είναι ότι όσοι επιδιώκουν να είναι «θηρευτές λέξεων», δείχνουν ή επιπολαιότητα ή έμπάθεια. Άν μάς ενδιαφέρει ή αλήθεια τών πραγμάτων, τότε διαβάζοντας έναν συγγραφέα, πρέπει να αναζητᾶμε τό νόημα τών λέξεων, από τά συμφραζόμενα και όλα τά κείμενά του, για να μή γινόμαστε άδικοι κριτές και τελικά αποδεικνύουμε «έν τοῖς πράγμασιν», ότι διεδικοῦμε και ζοῦμε τό «παπικόν ἀλάθητον» που είναι αίρεση δεινή.